

УДК 330.341.2:338.242

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-6-6>

Денисов О.Є.

кандидат економічних наук, докторант
Університету економіки та права «КРОК»

Denisov Oleg

Candidate of Economic Sciences,
Doctoral student
University of Economics and law "Krok"

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

METHODS OF ENSURING ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIES IN UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY SYSTEM

У статті здійснено обґрунтування та систематизацію методів забезпечення економічної безпеки галузей промисловості в системі економічної безпеки України. Класифіковано групи методів забезпечення економічної безпеки галузей промисловості, що включають інституційні, організаційно-розпорядчі, адміністративні методи; економічні, нормативно-правові методи; технічно спеціальні методи; маркетингові методи; соціально-психологічні, ідеологічні методи; методи управління розвитком, що дають змогу системно та комплексно вживати заходів із забезпечення економічної безпеки галузі за рівнями управління економічною безпекою в системі забезпечення економічної безпеки держави. Визначено, що комплексне застосування запропонованих систематизованих методів дає можливість підвищити рівень конкурентоспроможності та якості продукції підприємств галузей промисловості, акумулювати й оптимізувати ресурси підприємств та техніко-технологічні процеси, розбудувати систему забезпечення економічної безпеки підприємств галузі, а все це у сукупності дає змогу рівню економічної безпеки галузей промисловості зростати в системі економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека, методи, забезпечення економічної безпеки, галузі промисловості, система економічної безпеки держави.

В статье осуществлены обоснование и систематизация методов обеспечения экономической безопасности отраслей промышленности в системе экономической безопасности Украины. Классифицированы группы методов обеспечения экономической безопасности отраслей промышленности, которые включают институциональные, организационно-распорядительные, административные методы; экономические, нормативно-правовые методы; технически специальные методы; маркетинговые методы; социально-психологические, идеологические методы; методы управления развитием, которые позволяют системно и комплексно принимать меры по обеспечению экономической безопасности отрасли по уровням управления экономической безопасностью в системе обеспечения экономической безопасности государства. Определено, что комплексное применение предложенных систематизированных методов дает возможность повысить уровень конкурентоспособности и качества продукции предприятий отрасли, аккумулировать и оптимизировать ресурсы предприятий и технико-технологические процессы, построить систему обеспечения экономической безопасности предприятий отрасли, а все это в сово-

купности позволяет уровню экономической безопасности отраслей промышленности расти в системе экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, методы, обеспечение экономической безопасности, отрасли промышленности, система экономической безопасности государства.

The article is carried out justification and systematization of methods of ensuring economic safety of industries in the system of economic security of Ukraine. Groups of methods to ensure economic security of industries are classified, which include institutional, organizational regulatory, administrative methods; Economic Normative legal methods; Technical special methods; Marketing methods; Social psychological; Ideological methods; and methods of management of development that allow to systematically and comprehensively implement measures to ensure the economic security of the industry by levels of management of economic security in the system of ensuring economic safety of the state. It is determined that the complex application of the proposed systematic methods enables to improve the quality of products of enterprises of the industry, to optimize the resources of enterprises and technological processes, to build a system of ensuring economic. The security of industry enterprises and all this together gives an opportunity to increase the level of economic security of industries in the system of economic security of the State. It is determined that the methods that are used for the purpose of ensuring economic security are determined and how the provision is carried out. They act as direct action methods and relate directly to the process of ensuring economic security and measures of general action affecting the industry to increase its resilience technical, technological condition, financial and economic performance, the level of and institutional support, and thus, through increasing the level of efficiency of the industry, affect the state of its economic security by strengthening and increasing it. Institutional, organizational regulatory, administrative methods foresee implementation of basic functions of management: initiation, planning of organization, coordination, motivation and control. Organizational methods at the state level are implemented with the development and implementation of the state programs for creation within the branches of powerful associations of enterprises and industrial unions, the introduction of the state economic policy. It is determined that the methods of management of development provide for the provision of economic security through the use of the world's leading modern scientific and empirical methods aimed at ensuring a promising long-term growth of the enterprise Efficiency and competitiveness.

Keywords: economic safety, methods, economic security, industry, economic security system of the state.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку в умовах тривалої економічної кризи та значного спаду промислового виробництва в країні питання забезпечення економічної безпеки держави її економічної системи є одним з найбільш пріоритетних завдань національної безпеки. Глибокий аналіз світового досвіду щодо забезпечення економічної безпеки держави та науково-концептуальних напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців дав змогу виявити найбільш дієві та ефективні методи забезпечення економічної безпеки держави, її промисловості в сучасних умовах господарювання, що є вагомими елементами механізму забезпечення економічної безпеки та здатні забезпечити ефективне функціонування національної економіки та галузей промисловості України. Безпосередня реалізація дій із забезпечення економічної безпеки галузі в системі забезпечення економічної безпеки держави здійснюється із застосуванням широкого кола сучасних наукових та емпіричних методів, спрямованих на зростання конкурентоспроможності галузей промисловості в системі економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження, класифікації та необхідності застосування методів забезпечення економічної безпеки галузей промисловості в системі економічної безпеки України детально та глибоко досліджували у своїх працях В. Безбожний, О. Буркальцева, З. Варналій, В. Васенко, Р. Дацків, Е. Дмитренко, О. Кириченко, Л. Козак, О. Ляшенко, Г. Пастернак-Таранушенко, Ю. Погорелов, О. Резнік, О. Федорук, Т. Федотова, Л. Шемаєва, І. Шульга. та інші науковці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи та глибину та ґрунтовність проведених наукових пошуків та

напрацювань, питання обґрунтування та систематизації методів забезпечення економічної безпеки галузей промисловості як невід'ємних елементів, складових механізму забезпечення економічної безпеки в системі економічної безпеки України залишається недостатньо вивченим, що визначає необхідність подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є обґрунтування та систематизація методів забезпечення економічної безпеки галузей промисловості в системі економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія, методи, засоби та безпосередній інструментарій забезпечення економічної безпеки як на рівні підприємств, так і на рівні держави, методи розвитку галузей промисловості широко опрацьовувалися в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Визначено та узагальнено саме поняття методів забезпечення економічної безпеки. Так, за загальним визначенням, методи забезпечення економічної безпеки визначають засоби, які застосовуються в управлінській діяльності із забезпечення економічної безпеки галузі.

Зазначимо, що методи забезпечення економічної безпеки галузей промисловості загалом поділяються на такі дві основні групи: спрямовані на забезпечення безпеки процесу інтеграції, спрямовані на зростання рівня конкурентоспроможності вітчизняних галузей промисловості [1]. Методи розкривають засоби, що застосовуються задля забезпечення економічної безпеки та визначають, як саме здійснюється так забезпечення [2]. При цьому вони виступають як методами прямої дії й стосуються безпосередньо процесу забезпечення економічної безпеки, так і заходами (напрямами) загальної дії, що впливають на галузь,

підвищуючи її стійкість та конкурентоспроможність [3, с. 51–56], техніко-технологічний стан, фінансово-економічні показники, рівень регулювання, державну підтримку, інституційне забезпечення [4, с. 22], отже, через підвищення рівня ефективності функціонування галузі вони впливають на стан його економічної безпеки, зміцнюючи та підвищуючи його.

Основними групами методів, що застосовуються задля забезпечення економічної безпеки галузі, є інституційні, організаційно-розпорядчі, адміністративні методи [5, с. 232–236]; економічні [6, с. 201–211]; нормативно-правові методи [7, с. 505–512]; технічно спеціальні методи [8, с. 6–9]; маркетингові методи; соціально-психологічні, ідеологічні методи [9, с. 29–34]; методи управління розвитком.

Загалом розвиток галузей промисловості визначається певними характеристиками, що визначають доцільність та необхідність застосування тих чи інших методів забезпечення їх економічної безпеки та пов'язані з такими особливостями економічного галузевого розвитку, як необхідність забезпечення ресурсами, необхідність врегулювання нормативно-правової бази, а також забезпечення її повноти та дієвості, що є інституційною законодавчою основою функціонування та розвитку галузей промисловості.

Узагальнені методи забезпечення економічної безпеки галузей промисловості представлені на рис 1.

Першу групу, що забезпечує функціонування та безпеку галузей промисловості, складають інституційні методи, що реалізуються з функціонуванням інститутів забезпечення економічної безпеки як на рівні держави у вигляді функціонування відповідних державних інститутів, установ, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, що є державними формальними інститутами, які здійснюють організацію роботи та контроль за функціонуванням промислової сфери, підприємств, державних регуляторних органів, так і на рівні неформальних інститутів, таких як громадські об'єднання, асоціації, спілки, що здійснюють функції їх забезпечення та регулювання на рівні окремих галузей чи регіонів та за окремими напрямками економічної діяльності.

Наступну групу методів, яка формує законодавчо-нормативну основу функціонування та розвитку галузей промисловості та забезпечення їх економічної безпеки, складають нормативно-правові методи, що полягають у прийнятті відповідних державних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення безпеки функціонування та розвитку галузей промисловості, а також створення дієвих механізмів виконання та контролю за виконанням відповідних норм чинного законодавства [10, с. 128–133]. Такі нормативно-правові методи діють та реалізуються як на рівні держави, оскільки саме державні законодавчі інститути формують відповідне нормативне правове поле діяльності суб'єктів господарювання, так і на рівні підприємств із розробленням та прийняттям відповідної нормативно-правової документації, що визначає та регулює діяльність із забезпечення економічної безпеки та є необхідною для функціонування підприємств галузей, а саме Стратегії, Концепції забезпечення економічної безпеки, Положення про Службу економічної безпеки, прийняття відповідних

наказів, посадових інструкцій та іншої документації, необхідної для забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Наступну групу складають адміністративні, організаційно-розпорядчі методи, що застосовуються задля безпосередньої організації на промислових підприємствах роботи із забезпечення економічної безпеки, функціонування служб, департаментів та відділів із забезпечення економічної безпеки та на рівні держави через організацію та вжиття заходів із забезпечення економічної безпеки вітчизняних товаровиробників та економічної системи країни загалом.

Наступну групу складають економічні методи в забезпеченні економічної безпеки галузей промисловості, що реалізуються через здійснення змін у державній податковій, митній, амортизаційній політиці, економічні методи державного регулювання в цьому питанні, які є методами як прямого, так й опосередкованого впливу, через створення умов для ефективного функціонування підприємств, їх інноваційного оновлення, здійснення НДДКР, відповідно, зростання конкурентоспроможності промислових підприємств та галузей вітчизняної промисловості. Ефективними економічними методами є оптимізація джерел інвестування в розвиток підприємств галузей, бюджетування витрат, кредитування підприємств із надання державних гарантій чи впровадження пільгового кредитування на інноваційний розвиток, оновлення підприємств галузей, відповідно, зростання рівня їх конкурентоспроможності, ефективності функціонування та безпеки. Ефективними методами є прийняття та реалізація державних цільових програм розвитку галузей та програм регіонального промислового розвитку.

Технічно спеціальні методи у забезпеченні економічної безпеки галузей промисловості засновані на функціонуванні недержавних структур із забезпечення економічної безпеки та розвитку недержавних структур забезпечення економічної безпеки, технічної та технологічної модернізації засобів забезпечення економічної безпеки застосування спеціальних технічних засобів та використання новітніх технологій.

Окрему увагу слід приділити маркетинговим методам у забезпеченні економічної безпеки галузей промисловості, оскільки ефективність функціонування та безпека галузевого розвитку значної мірою залежать від позицій тієї чи іншої галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках, конкурентоспроможності продукції та безпечності, сучасності й відповідності технологій, що вона використовує для виробництва цієї продукції. Великого значення в просуванні продукції набувають маркетингова політика підприємств галузей, активність рекламної та інформаційної присутності на ринку, наявність та відомість бренду, активність зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно, маркетингові методи включають реалізацію зовнішньоекономічної торгової політики, укладання міжнародних угод з торгівлі, економічного співробітництва, а також державну політику у сфері розвитку внутрішнього ринку, розвиток національних брендів та їх просування на внутрішньому й зовнішніх ринках.

Соціально-психологічні методи є окремими групами методів, що спрямовані на активну роботу із соці-

Рис. 1. Методи забезпечення економічної безпеки галузей промисловості в системі економічної безпеки держави

Джерело: авторська розробка

альними системами із застосуванням психологічних засобів задля забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств у системі економічної безпеки держави, оскільки соціум, населення, суспільство у функціонуванні галузей промисловості виступає як основою її кадрових ресурсів, робочої сили, працівників, так і ринком споживачів, на якому реалізується продукція промислових підприємств. Відповідно, соціально-психологічні методи забезпечують соціально-психологічний вплив, спрямований на населення, соціальну сферу задля формування позитивного ставлення до вітчизняної продукції, зростання статусу, соціального рівня вітчизняного виробництва, пробудження психологічних мотивів до зростання споживання вітчизняної продукції та надання їй переваг

порівняно з іноземною, відповідно, формування моделі споживачьких переваг товарів вітчизняного виробництва та вітчизняних промислових підприємств. На державному рівні соціально-психологічні методи реалізуються засобами державної соціально-економічної політики, спрямованої на підвищення рівня економічного життя населення, політики підтримки особистісного та кадрового розвитку, рівня освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, розвитку культури тощо.

Ідеологічні методи як частина соціально-психологічних методів є інноваційною новою групою методів забезпечення економічної безпеки галузей промисловості. Вони засновані на просуванні національної ідеології та політики розвитку й захисту пріоритетів

національного виробництва та вітчизняної продукції. Вони формуються на ідеологічному, етнічному національно-культурному підґрунті та реалізуються через соціально-інформаційні проекти підтримки вітчизняного виробництва «купуй українське», «підтримай національного виробника» тощо. Активним засобом просування таких проєктів є державно-суспільне партнерство.

Методи управління розвитком складають наступну інноваційну групу методів, що передбачають застосування в розвитку вітчизняної промисловості нових інноваційних методів управління, таких як управління ефективністю (Value Based Management); метод управління якістю «Шість сигм» (Six sigma); методологія управління процесами на основі IDEF-0 та DMAIC; впровадження міжнародних стандартів якості ISO; розроблення та впровадження на підприємствах галузей загальних систем управління якістю TQM; впровадження організаційного проєкування, модернізації, реструктуризації, реінжинірингу бізнес-процесів. Застосування методів управління розвитком дає змогу підвищити рівень конкурентоспроможності та якості продукції підприємств галузі, акумулювати ресурси, оптимізувати ресурси підприємства та розбудувати техніко-технологічні процеси, розбудувати систему забезпечення економічної безпеки підприємств галузі.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають можливість визначити, що комплексне застосування запропонованих систематизованих методів дає змогу підвищити рівень конкурентоспроможності та якості продукції підприємств галузі, акумулювати й оптимізувати ресурси підприємств та техніко-технологічні процеси, розбудувати систему забезпечення економічної безпеки підприємств галузі, а все це у сукупності дає можливість рівню економічної безпеки галузей зростати в системі економічної безпеки держави. У статті класифіковано групи методів забезпечення економічної безпеки галузей промисловості, що включають інституційні, організаційно-розпорядчі, адміністративні методи; економічні, нормативно-правові методи; технічно спеціальні методи; маркетингові методи; соціально-психологічні, ідеологічні методи; методи управління розвитком, що із застосуванням розробленої автором матриці методів забезпечення економічної безпеки галузі дають змогу системно та комплексно вживати заходів із забезпечення економічної безпеки галузі за макро-, мезо- та мікрорівнями управління економічною безпекою в системі забезпечення економічної безпеки держави. Визначено доцільність застосування методів управління розвитком, що, на відміну від наявних, передбачають зростання конкурентоспроможності й забезпечення економічної безпеки внаслідок використання провідних сучасних наукових та емпіричних методів, спрямованих на забезпечення перспективного тривалого зростання ефективності й конкурентоспроможності, що реалізуються на рівні держави засобами державних програм розвитку галузей, управління якістю, підвищення конкурентоспроможності. На рівні галузі вони реалізуються через співпрацю галузевих спілок, союзів та бізнес-асоціацій з науково-дослідними інститутами та нала-

годження науково-технологічного співробітництва, а на рівні підприємств – через упровадження програм розвитку й підвищення ефективності функціонування, що дає можливість підвищити рівень конкурентоспроможності, якості продукції, акумулювати й оптимізувати ресурси підприємства та розбудувати техніко-технологічні процеси, як наслідок, удосконалити механізм забезпечення економічної безпеки системи забезпечення економічної безпеки держави.

Бібліографічний список:

1. Варналій З., Буркальцева О. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : колективна монографія. Київ, 2011. 299 с.
2. Шемаєва Л. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища : монографія. Київ, 2009. 357 с.
3. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна і національна безпека держави. *Економіка України*. 1994. № 2. С. 51–56.
4. Ляшенко О., Погорелов Ю., Безбожний В. Система економічної безпеки держави: держава, регіон, підприємство : колективна монографія. Луганськ, 2010. 282 с.
5. Резнік О. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Форум права*. 2015. № 4. С. 232–236.
6. Кириченко О. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія. Київ, 2008. 401 с.
7. Козак Л., Федорук О. Тенденції розвитку й ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки. *Управління проєктами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2012. Вип. 10. С. 505–512.
8. Федотова Т., Дмитренко Е. Економічна безпека як прояв національних економічних інтересів України. *Економічний часопис XXI*. 2012. № 3–4. С. 6–9.
9. Дацків Р. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції : монографія. Львів, 2006. 160 с.
10. Шульга І., Васенко В. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка : монографія. Черкаси, 2010. 367 с.

References:

1. Varnalii Z. and Burkaltseva O. (2011). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorityty zmitsnennia* [Ukraine's Economic Security: Problems and Priorities for Strengthening], Kyiv. (in Ukrainian)
2. Shemaieva L. (2009) *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi upravlinnia stratehichnoiu vzaiemodiieiu z subiektamy zovnishnoho seredovyshcha* [Ensuring the economic security of the enterprise on the basis of strategic interaction with the subjects of the environment], Kyiv. (in Ukrainian)
3. Pasternak-Taranushenko H. (1994). *Ekonomichna i natsionalna bezpeka derzhavy*. [Economic and national security of the state], *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp. 51–56.
4. Liashenko O., Pohorelov Yu. and Bezbozhnyi V. (2010). *Systema ekonomichnoi bezpeky derzhavy: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [System of economic security of the state: state, region, enterprise], Luhansk. (in Ukrainian)
5. Riezniuk O. (2015), *Porivnial'nyj analiz sutnosti ekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta krain Yevropejs'koho Soiuzu* [A comparative analysis of the essence of economic security of Ukraine and the countries of the European Union]. *Forum prava*, vol. 4, pp. 232–236.
6. Kyrychenko O. (2008). *Problemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu subiektiv hospodariuvannia* [Problems of management of economic safety of business entities], Kyiv. (in Ukrainian)

7. Kozak L. and Fedoruk O. (2012). Tendentsii rozvytku j efektyvnist' zabezpechennia ievropejs'koi ekonomichnoi bezpeky v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Trends in Development and Efficiency of Providing European Economic Security in the Conditions of Globalization of the Economy]. Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohistyka, vol. 10, pp. 505–512.
8. Fedotova T. and Dmytrenko E. (2012). Ekonomichna bezpeka iak proiav natsional'nykh ekonomichnykh interesiv Ukrainy. [Economic security as a manifestation of Ukraine's national economic interests]. Ekonomichnyi chasopys XXI, vol. 3–4, pp. 6–9.
9. Datskiv R. (2006). Ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh hlobalnoi konkurentsii [Economic security of the state in the conditions of global competition], Lviv. (in Ukrainian)
10. Shulha I. and Vasenko V. (2010). Ekonomichna bezpeka derzhavy, subiektiv hospodariuvannia ta tinova ekonomika [Economic security of the state, economic entities and the shadow economy], Cherkasy, p. 367. (in Ukrainian)